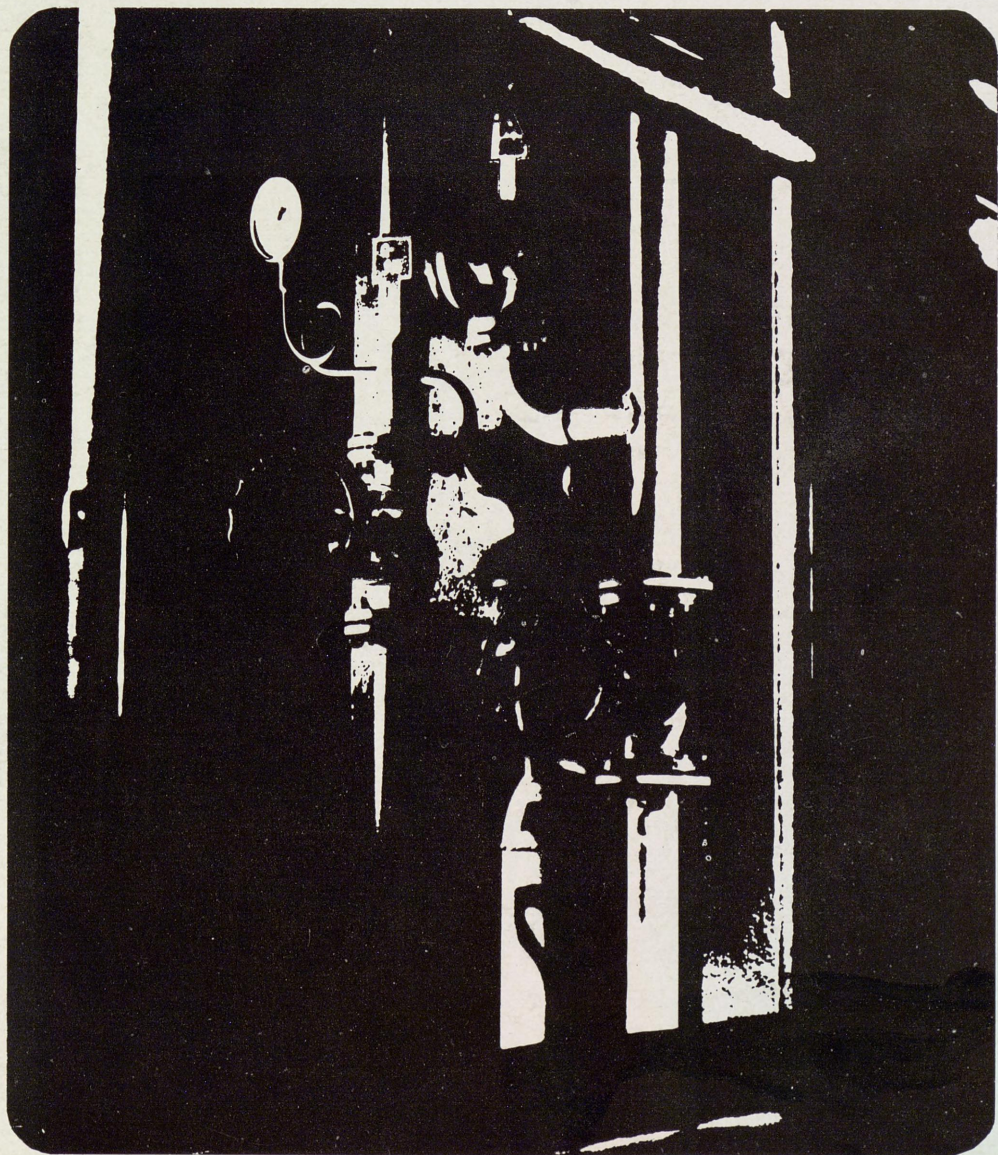


heinrich henkel

for



b15g 019131

heinrich henkel for

August Løken
Fred
Egon, montør
Sjefen

JACK FJELDSTAD
ARNE LINDTNER NÆSS
TORBJØRN HALVORSEN
SVERRE WILBERG

Omsett av
Regi:
Scenografi:
Inspisient:
Sufflør:
Rekvisitør:

FINN KVALEM
OLE-JØRGEN NILSEN
SNORRE TINDBERG
EGIL ROLLAND
TORIL STEINLEIN
ELISABETH SAND

Teaterforlag: Arlecchino Teaterförlag AB
Programredaksjon: Halldis Hoås
Foto: Sturlason
Trykk: Torres trykkeri, Oslo



OM HEINRICH HENKEL

- Vart fødd i Koblenz i 1937. Etter folkeskolen gjekk han i målarlære, og er utdanna målar. Har arbeidd som målar i ei rad tyske storbyar, m.a. fem år i Hamburg — to av desse åra som skipsmålar på hamna.
- Flytte i 1964 til Basel i Sveits, der han arbeidde i 6 år som «framandarbeidar» i eit målarfirma.
- Freista seg som forfattar, skreiv det første skodespelet sitt, «Spiele um Geld», i 1967, og elles både lyrikk og prosa. Gjennombrøtet kom med «Eisenwischer» (RØR), som vart uroppført ved teatret i Basel i 1970. Sidan har stykket vore oppført ved meir enn 30 tysktalande teater, det har vore spela i tysk og tsjekkisk TV, det har vore oppført i London, Paris og Amsterdam, og går framleis i Göteborg, der det hadde skandinavisk premiere i oktober.
- Fekk Gerhard Hauptmann-prisen for «Eisenwischer» i 1970.
- Har sidan skrive ein 15-minutts einaktar, «Früstückspause», og ein einaktar med namnet «Steinzeit».
- Fekk delstaten Baden-Württembergs Schiller-pris i 1971.
- Alle stykka hans har blitt uroppførte i Basel, og der bur han framleis sjølv.





RAPPORT OM «RØR»

28. september 1969. Karlheinz Braun, Hermann Bell og eg sit på ein restaurant og snakkar om det første stykket mitt, «Spiele um Geld», som no er ferdig. Basler Theater har kjøpt det inn. Eg fortel dei om planane mine for nye stykke. Det er ikkje nokon plan blant dei som omhandlar problem frå arbeidslivet. Dei to teaterfolka klagar over det. Dei snakkar for teatret. Dei interesserer seg for mine røynsler frå arbeidarverda. Eg tenkjer over dette framlegget, eg tenkjer og tenkjer heile dagen på arbeidsplassen og om kvelden over ølet, korleis skal eg kunne finne inngangen til eit slikt stykke? Stemninga frå ei «Rolling Stones»-plate gav meg det innfallet eg trong for scenen: eg kom til å hugse på «jernpussarane» (eller jernkostarane — tysk: Eisenwischer), som i veker og år stryk måling på rør i uendelege rom, det vere seg i skipsindustrien eller i kjemisk industri. I tre week-endar var eg ikkje til å snakke med, og til sist kunne eg leggje fram stykket. Dei spurde seg for, trudde ikkje det som stod. Dei freista forsikre seg: Har ikkje Henkel overdriva? Nei. Teksten vart verande nesten uendra. Ei veke seinare kjøpte Basler Theater det andre stykket mitt til uroppføring.

Eg tenkte mykje på stykket, tenkte etter: Kva har eigentleg Fred lært på yrkeskolen? Korleis finn ein ut kva som flyt gjennom røra? Kvifor sit ikkje Løken ved eit stambord om kveldane? Kva seier vennene til Fred om den nye jobben hans? Kva var det eigentleg montøren ville seie? Kor mange månader ferie har sjefen om året? Skulle eg ha spurt Løken om han hadde lese Karl Marx? Skulle eg ha spurt Fred kvifor han ikkje åtte yrkesbyrgskap? Nei. Her er slike spørsmål meiningslause.

Eisenwischer: det er arbeidarar som for det meste blir sette inn når det gjeld å måle jernkonstruksjonar som skip, industriannlegg, tanks, høgspenningsmaster. Det dreier seg for det meste om ulært arbeidskraft, men ofte er det faglærte mål-arar òg. Dei fleste arbeidar på akkord eller på skift eller på timelønn, og i tillegg får dei kompensasjon for skitent arbeid, for fare, høgd eller for nattarbeid. Dei tener derfor noko meir enn vanlege yrkesfaglærte. Uttrykket «Eisenwischer» nyttar dei sjølve som ei nøktern vurdering av arbeidet sitt.

Heinrich Henkel

ARBEIDAREN SOM FETISJ OG ALIBI

Esther Cornioley intervjuar

Heinrich Henkel

EC: Herr Henkel, med stykket Dykkar — «Rør» — som vart uroppført i Basel, vart De over natta kasta inn i teaterverda sitt rampelys. Teatra i Tyskland står i kø, det eine intervjuet jagar det andre, — og samstundes nyttar TV og avisar høvet til å setje i bås: fantasilaust og platt puttar ein Dykk i målarklede og let Dykk pensle — det «bilet»-rette image. «Målar-svenn blir dramatikar» står det. Kva seier De til det?

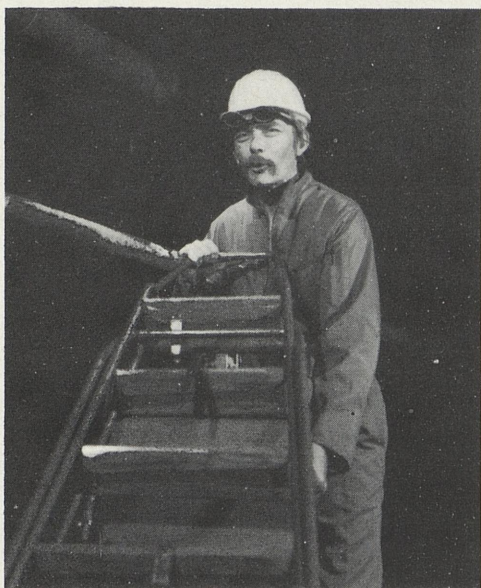
Henkel: Sjølv sagt er eg ikkje i det heile glad for at dei berre framstiller meg som ARBEIDAREN, som har vunne i lotteri. Det fell dei aldri inn noko anna enn å sjå Henkel føre seg i målarkittel. Det virkar alt saman så «velgjerar-aktig». Men kan hende vil det òg bli nytta samfunns-politisk ein gong i tida, sidan arbeidaren blir brukt som fetisj og alibi av alle dei med dårleg samvit.

EC: Korleis byrja De i det heile med å skrive?

Henkel: Eg har skrive sidan eg var 14. Men hald dette klårt: den gongen var eg så naiv og så ung at eg ikkje hadde noka klår førestilling om dette å skrive. At det å skrive gjorde det mogleg å uttryk-ke seg riktig og jamvel å korrigere dette uttrykket — det syntest for meg den gong-en reint fornuftsmessig det riktigaste. Der ligg kan hende årsakane, og derfor trur eg ein i dag skal nemne at eg arbeidde i 15 år som målar-svenn, og dermed skulle det vere nok — dermed skulle alt vere i orden. Dessutan — eg hadde allereie for «Rør» skrive «Spiele um Geld», eg hadde skrive lyrikk og ein roman, der eg som uskuldig autodidakt likevel gjorde ganske oppsiktsvekkjande litterære eksperiment.

EC: Tyder dette at De held eit eigentleg litteraturstudium for å vere irrelevant?

Henkel: Ja — eg trur det i mykje større grad kjem an på om forfattaren oppfattar og formidler den informasjon, dei fakta og dei data som lik støvpartiklar tilfelleleg treffer han. Det viktigaste, framfor alt anna, er den skapande fantasien — og når han først har den, så kan han jamvel om han er autodidakt tilføre samfunnet nye tankar.





EC: I «Rør» har De omplanta eit utsnitt av arbeidsverda til målarar svært plastisk til scenen. Høgdepunktet i andre akta blir mangelen på den livsnaudsynte ventilasjonen. Korleis kom De på temæet til dette stykket?

Henkel: Eit slikt uhell har eg sjølv opplevd nett slik medan eg arbeidde på ein oseandampar på hamna i Hamburg. Da



eg kom til Hamburg saman med ein kollega, såg eg i avisa at dei søkte haugevis med målarar, og ein annonse lova spesielt høg fortjeneste. Vi gjekk dit og fekk fastslått at det dreidde seg om å måle skip, ikkje å arbeide i boligar — vi skulle måle to kjølerom for kjøfforråd. Vi skulle gi veggene to strøk, og vi fekk oss fortalt på førehand: «eit skift på sju timar pluss fem overtidstimar får de betalt for

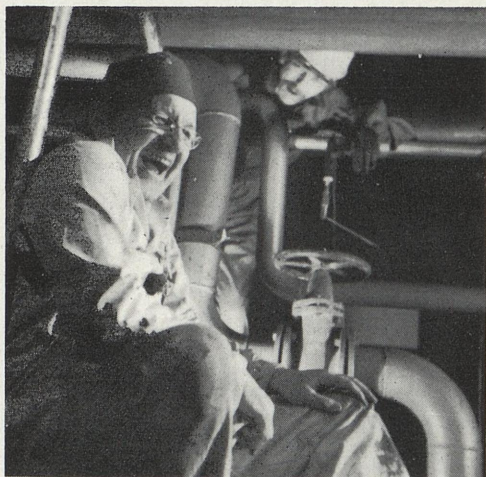
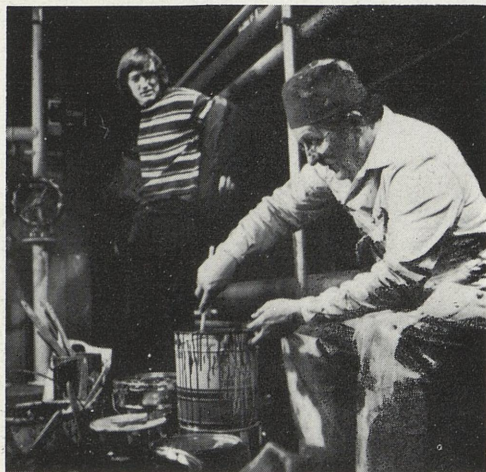


det», og vi sa til oss sjølve da vil kom dit: «menneskebarn, denne skitfargen her stinkar som pesten: så kvart kvarter å gå ut i frisk luft, og så attende inn i dette skitholet . . . skal vi ikkje heller trekkje lufta djupt og ta dei to strøka i dei to romma i ein einaste lynrapp omgang og så forsvinne, penga får vi jo i alle høve?» Og så vart vi altså verande derinne og allereie etter ein halv time byrja vi å hallusinere. Eg har sidan fått fastslått at vi var i desse romma i seks timar — og gav dei to strøk måling — men alle aluminiumssoklane òg, og golvét og lampene og heile gangwayen ut derifrå og jerntrappa høgt oppe, alt var oversmurt med farge overalt . . . Sidan har vi funne ut at sjefen for firmaet vart underretta og klaga seg svært over det som hadde falle oss inn, at vi sat der nede og drakk i staden for å arbeide. Og da vi så etter seks timar låg flate oppe på dekk, hadde det kome så langt at eg berre såg omverda i regnbogefargar. Alle konturar, alle dører, alle ting hadde regnbogefargar. Vi vart frakta over i ei jolle, dei fekk oss over på land, og så vart vi på augneblinken førte til hamnesjukehuset, som låg tett attmed. Vi berre lo heile tida. Slik som vi lo da — ein tvangslatter — noko slikt har eg aldri sidan opplevd. Så på hamnesjukehuset, på legevakta, der stod ein lege og til og med ein assistent og to søstrer. Vi kom altså inn der, oversmurt med farge frå topp til tå, med

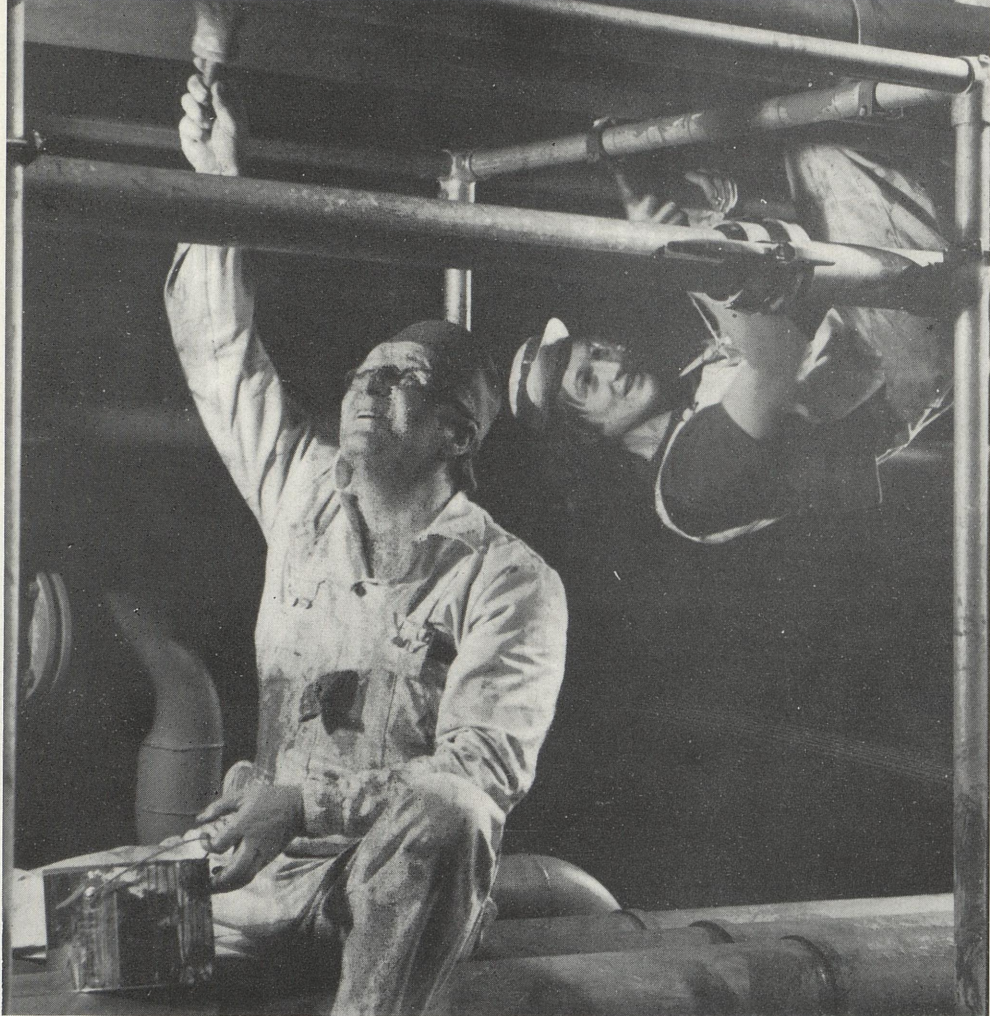
campingsekk i handa, og sa: «Herr doktor, vi har måla med farge som var besmitta av radioaktivitet, og no må De undersøkje oss» og denne kvitfrakken fniste og så sa han: «Ja — veit De, vi har ikkje nokon geigerteller her . . . da må De gå over til Universitetsklinikken . . . » Vi skreik og svor ganske sløvt og traska ut att, og så rava vi rundt i Hamburg i denne tilstanden ei natt og ein dag, og eg veit berre, at kollegaen min plutselig var borte, og så haldt eg fram på same viset enno ei natt og ein halv dag, men eg veit ikkje noko om det sjølv lenger. Eg fann ganske enkelt ikkje veg- en heim, enda eg budde like ved hamna.

EC: Og arbeidsgjevaren? Skjøna han at De ikkje berre tulla?

Henkel: Han var langt borte. Ingen kom. Det var for seint. Eg ringde til firmaet mitt og fortalde dei at eg var sjuk, at eg ikkje kunne arbeide meir, at eg måtte kome meg til lege. Forretningsføraren banna og svor og tora og sa «Henkel, kva var det eigentleg som kom over Dykk, kva er det for svineri De har fått i stand. De får ikkje betalt for den tida!» Eg freista å forklare han korleis det heile skjeddde, men da sa han «De er idiotar, de visste akkurat kva som hende», så sa eg «Nei, det visste vi ikkje, eg har aldri opplevd noko slikt før, eg tenkte berre at dersom ein vart verande der inne og







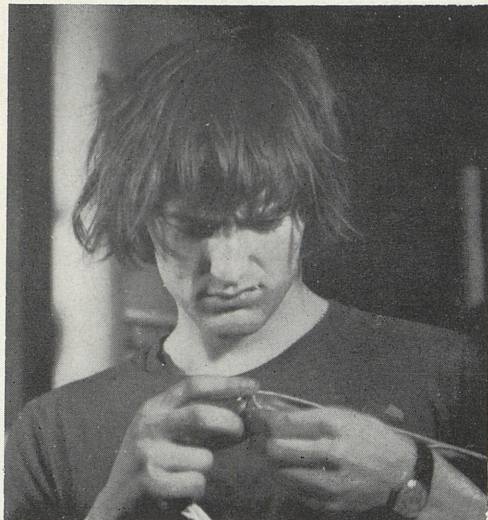
ikkje gjekk ut i frisk luft heile tida, da vart ein kanskje sjuk, men at ein skulle bli psykodelisert, det visste eg ikkje. Det står jo ikkje nokon stad — dei berre tilrår «eit kvarter inne, eit kvarter ute!»» I alle høve sa han «Nå ja, det er gløymt — eg sende to andre ut, dei har gjort heile jobben ein gong til» . . . Da tenkte eg med meg sjølv: «No kan du tenkje deg om — no har to kollegaer enno ein gong gått ned i dette holet, tatt vekk skiten etter oss og måla desse romma to gonger til.»

Eg var sjuk i fire veker etter det, kunne nesten ikkje ete i det heile, og sidan den

gongen kjem dette samanbrotet att med to års mellomrom . . .

EC: Men attende til «Rør». Eg kjenner stykket som eit innbrot i det tradisjonelle venstre-teatret, fordi det viser ulykka i samanheng med arbeidet, i samanheng med tilstanden. Handlinga blir ikkje garnert med marxistiske teoriar og parolar. Stykket er ikkje abstrakt: det er det nye ved det. Likevel fann eg ei påfallande stilendring frå første til andre akta. Medan eksposisjonen i første akta sluttar med ei heilt ut vitug utsegn, vippar motive-ringa i andre akta plutseleg over i det surrealistiske.





Henkel: Eg trur òg at dei fleste mistydingar kjem i samband med andre akta. Eg hadde to andre-akter, den eine var politiserande, ei vidareføring av første akta, ei bevisstgjerung og ein bakgrunn for faenskapen i første akt.



Eg stod framfor valet om eg skulle la Løken, som no i alle høve var halvdød der oppe blant røra sine, bli ytterligare pint i andre akta med politisk bevisstgjerung, for når ein gammal mann får seg fortalt at han i tretti år berre har



FRA NORSK LOV . . .

§ 1. Ansvar.

Ansvar for at arbeidsrom er helse- og sikkerhetsmessig forsvarlig innredet, hviler på arbeidsgiveren og/eller den som i hans sted leder bedriften, jfr. arbeidervernlovens § 5. (frå Rettleiing om bygningsmessige krav til arbeidsrom m. v., Rundskriv nr. 105 frå Statens arbeidstilsyn)

Alminnelige regler for å forebygge helseskade.

§ 1. De generelle hygieniske forhold som angår orden og reinhold, skal være i overensstemmelse med reglene i rundskriv 198.

§ 2. Med sikte på å forebygge, redusere eller fjerne helsefare på arbeidsplassen skal alle havelige og praktisk gjennomførbare forholdsregler tas for:

- a) å bruke uskadelige eller mindre farlige stoffer, prosesser eller arbeidsmåter istedenfor skadelige,
- b) å utføre arbeidsprosesser som kan medføre helseskade, i atskilte rom eller bygninger der færrest mulig arbeidere er til stede,
- c) å hindre frigjøring av skadelige stoffer og verne arbeiderne mot skadelig stråling,
- d) å utføre helseskadelige prosesser i lukket apparatur for å hindre personlig kontakt med skadelige stoffer og hindre at støv, røyk, gass, fibre, tåke eller damp av farlige stoffer kommer ut i luften i arbeidsrommene i så store mengder at de kan skade helsen,
- e) å fjerne skadelig støv, røyk, gass, fibre, tåke eller damp på eller nær ved det sted der de oppstår, ved hjelp av mekanisk avsug, ventilasjonssystemer eller andre egnede midler, hvis ikke de forholdsregler som er omtalt i punktene a—d i denne paragraf, kan hindre at arbeiderne utsettes for de nevnte skadelige påvirkninger,
- f) å forsyne arbeiderne med beskyttelsesklær og personlig verneutstyr som måtte verne dem mot skadelige påvirkninger, hvis andre forholdsregler ikke er mulig eller ikke er tilstrekkelig.

Arbeiderne skal instrueres i bruk av slike vernemidler.

Orientering til arbeiderne.

§ 3. Arbeiderne skal orienteres om:

- a) nødvendigheten av de vernetiltak som er omtalt i avsnittene i § 2.
- b) sin plikt til å samarbeide ved gjennomføringen av slike tiltak,
- c) å bruke på riktig måte det utstyr som er skaffet til personlig vern.

For å sikre et godt samarbeid bør arbeiderne tas med på råd om de tiltak som måtte være nødvendige, jfr. arbeidervernlovens §§ 7 og 9.

(Frå Retningslinjer for forebyggende tiltak i bedrifter hvor helseskadelige stoffer, prosesser eller arbeidsmetoder anvendes. Rundskriv nr. 108 frå Statens arbeidstilsyn).

blitt ledd av, blitt halden for narr, da bryt han med ein gong saman og skrumpar inn og dør innan eitt år.

Og no, 1969/70, høyrer eg om misbruket av narkotika over heile verda — (eg har sjølv gjort ein slik freistnad og opplevde nett det same som den gongen på skipét). Sosiologar har fastslått at trongen til rus i samfunnet i dag er eit resultat av at dette samfunnet har slått feil. Og sidan eg her i første akt syner berre det gale og det negative, tenkte eg at eg no i andre akta skulle la ei psykodelisering følgje — som eit resultat av det galne og det negative. For dersom arbeidaren blir medviten om situasjonen sin, da vil ikkje

slike ting kunne skje. I stykket er dette at ventilatorane fell ut eit teknisk klikk, men menneske skal ikkje lide under det, det kunne ha vore innretta på ein annan måte — det er berre det at skringstiltak kostar pengar. I stykket er svaret på dei samfunnsmessige feila eit uhell, som i dette tilfellet berre er mogleg på grunn av framgangen i forskning og vitenskap, ein framgang som likevel ikkje endrar dei samfunnsmessige tilhøva i det heile. — Tidlegare hadde ein normale oljefargar, da var alt i orden. I dag framstiller ein dei mest kompliserte kjemikalium, for å gje målarane betre fargar, dei har altså dei dyraste saker å måle med, medan dei sjølve risikerer å gå bort på grunn av dei sjølvsame sakene.

Når det gjeld det som hender den unge Fred: her ville eg gå ut frå mine eigne røynsler. Enda så ille som denne ulykka i Hamburg var for meg, så var den likevel fruktbar samstundes, den utløyste eit slags «medvitssjokk». Det vart nemleg med eitt klårt for meg, at alt ikkje var så ideellt og sikkert som det hadde syntes til da. Og Fred blir verkeleg rysta av det som skjer: i heile andre akta fell det ord som syner at i Fred rasar det eine fundamentet etter det andre — han blir politisert av seg sjølv, medan det i alle høve er for seint for Løken.

EC: Denne Løken — han er jo enda meir reaksjonær enn arbeidsgjevaren sin. Er det heilt enkelt eit generasjonsspørsmål? Finst ikkje denne mentaliteten meir hos unge arbeidarar, er det eit spørsmål om alder — eller korleis ser De i det heile denne typen?

Henkel: Den eldre arbeidaren — dersom han er politisk umedviten — er i realiteten reaksjonær. Men eg ville her med vilje vise korleis ei sløv arbeidsverd avlar eit sløvt medvit, korleis dei fem sansane blir avstumpa. Når eg seier at Løken ikkje ser godt, meiner eg ikkje at han er nærsynt, men eg meiner at han ikkje lenger kan fatte tinga i synsfeltet sitt. Derfor snakkar han og med seg sjølv og kan ikkje lenger kjenne igjen lyden, og det er dette sløve, desse nesten døde sansane som ein her ser — jamvel om han målar vidare som ein robot — det var dette som eg med vilje ønskte å vise dei reaksjonære, sløve arbeidarane.

EC: Det vil òg eigentleg seie, at dersom den unge Fred ikkje betrar seg sjølv, da blir han med tida akkurat like eins?

Henkel: Ja — han blir nett den same Løken. Jamvel om det enno ser ut som om ungguten har nokre progressive tankar, til dømes når det gjeld ekte-skapet. Men dersom han blir på same staden, da blir han akkurat slik som Løken.

På Hovudscenen spelar vi
Henrik Ibsen

Brand

Omsetjing og regi: **Bjørn Endreson**, scenografi: **Arne Walentin** etter idé av **Bjørn Endreson**, kostyme: **Arne Walentin** og **Randi Skahjem**, musikk: **Finn Ludt**
Med m.a. **Svein Erik Brodal**, **Liv Ullmann**, **Tordis Maurstad**, **Wenche Medbøe**, **Bjarne Andersen**, **Harald Heide Steen**, **Lasse Kolstad**

Først i april kjem

Ungen

av **Oskar Braaten**, omarbeidd av **Harald Tusberg** og med musikk av **Egil Monn-Iversen**.
Regi: **Barthold Halle**, scenografi: **Arne Walentin**, kostyme: **Randi Skahjem**
Med m.a. **Britt Langlie**, **Kari Rasmussen/Kirsti Kolstad**, **Ole A. Simensen/Bjørn Skagestad**, **Sølvi Wang**

I mars får vi nokre framsyningar av
Erik Torstensson

OM SJU JENTER

Regi: **Ingebjørg Sem**, scenografi: **Snorre Tindberg**
Med m.a. **Wenche Medbøe**, **Kirsti Kolstad**, **Britt Langlie**, **Arne Lindtner Næss**

For barna spelar vi

VESLEFRIKK MED FEBA

Ein barnemusical av **Asbjørn Toms** med musikk av **Tor Hultin**. Regi og koreografi: **Rolf Daleng**, dekor: **Snorre Tindberg**, kostyme: **Kirsten Høidahl**.
Med **Nils Sletta** i tittelrolla.

På SCENE 2 spelar vi
Peter Handke

KASPAR

Regi: **Harald Hoas**, dekor: **Tom Berre**, kostyme: **Randi Skahjem**.
Med **Tom Tellefsen** i tittelrolla.

SONG OM DØD OG LIV

Eit *Tor Jansson*-program

Utval, tilrettelegging og regi: **Ingebjørg Sem**
Med **Johan Kjelsberg**, **Ulrikke Greve**, **Tone Ringen**, **Bjørn Jensen**, **Alf Malland**.

